

BIBLIJSKO - KRŠĆANSKO POIMANJE DRUŠTVENOSTI I DEMOKRACIJA

Karlo VIŠATICKI, Banja Luka

Sažetak

Na temelju leksikografskih podataka i definicije pojmova: individuum, zajednica, patrijarhat, matrijarhat, brak, obitelj, klan, pleme, demokracija, teokracija, monarhija, prilog daje tematsko čitanje Biblije i razmišljanja, prije svega starozavjetnog dijela, na zadamu temu: Biblijsko-kršćansko poimanje društvenosti i demokracija. Polazi se od definicija i daje pregled povijesti izraelskog naroda od vremena patrijarha, preko boravka u Egiptu, Izlaska, zauzimanja Obećane zemlje, podjele zemlje kao baštine na pojedina plemena, ustanovljenja monarhije, propasti Sjevernog pa onda i Južnog kraljevstva, uvijek uzimajući u obzir hipotetski sociološki stadij u kojem se zemlja, odnosno izraelski narod nalazi: od lovaca, skupljača plodova, pastira, preko zemljoradnika i sedentarnog stanovništva do »industrijskih« radnika i vojnika o kojima je povremeno riječ u Novom zavjetu. Izrael, kao narod, polako raste i razvija svijest pripadnosti Savezu, preko Saveza Bogu Jahvi. U starozavjetnim tekstovima imamo slučajeve skupština, konzultacija naroda, ali još uvijek nema govora o demokratskom mentalitetu u našem današnjem smislu. Novozavjetni tekstovi, koji su u prilogu manje zastupljeni, naglašavaju Isusove ideje služenja zajednici te Pavlove ideje jednakosti, oslobađajuće milosti Kristove, koja robu i njegovu gospodaru garantira potpuno jednako ljudsko dostojanstvo, što je za židovski, ali i helenističko-rimski svijet apsolutna novost.

Ključne riječi: društvenost, Božji Savez, individuum, zajednica, starozavjetna država, kraljevstvo, patrijarhat, matrijarhat, teokracija, demokracija.

Uvod

Ovaj rad pokušaj je analize nekih današnjih pojmova, kao što su: *individuum, zajednica, patrijarhat, matrijarhat, demokracija, teokracija*, u njihovom biblijskom kontekstu. Naime, iako je biblijsko značenje ovih pojmova bilo

uvjetovano društveno-političkim i religioznim kontekstom onog vremena, a mnogi današnji pojmovi, kao npr. demokracija, ostaju u starozavjetnim i novozavjetnim tekstovima nepoznati, analizom biblijskih tekstova možemo uočiti snažan utjecaj judeo-kršćanske tradicije na suvremene društvene procese i oblikovanje značenja ovih pojmova u današnjem smislu. U tom smislu, u radu se uglavnom oslanjamo na starozavjetne, a manje na novozavjetne tekstove, budući da u Starom zavjetu pronalazimo više tekstova koji govore o čovjekovoj društvenosti i potrebi organiziranog društvenog uređenja. Tako nam o društvenoj podjeli radi i odnosima u društvu govore starozavjetni tekstovi o skupljačima plodova i lovcima: »Zato uzmi svoju opremu, tobolac i luk, pa idi u pustaru i ulovi mi divljači« (Post 27,3); potom o pastirima i ratarima: »Abel postane stočar, a Kajin zemljoradnik« (Post 4,2); zanatlijama: »Tako i kovač koji sjedi pokraj nakovnja i promatra sirovo željezo: dah ognja peče mu kožu, a on se oko vrela ognjišta napreže; zvuk čekića zaglušuje uho njegovo, oči upire u uzorak pred sobom; srcem misli na svršetak posla svog i noću bdi da ga usavrši« (Sir 38,28); trgovcima: »Trgovac teško odolijeva napasti, i prodavač nije bez grijeha« (Sir 26,29); gospodarima i robovima: »Gospodari, pružite svojim robovima što je pravo i pravično, znajući da i vi imate Gospodina na nebu!« (Kol 4,1), a nalazimo i tekstove koji govore o sazivanju skupštine i konzultaciji naroda te o oblicima državnog uređenja. Ipak, moramo istaknuti da tu još uvijek nema govora o demokratskom mentalitetu u današnjem smislu te da uvijek moramo razlikovati biblijsko od današnjeg značenja određenog pojma.

U novozavjetnim tekstovima, koji su u prilogu manje zastupljeni, naglašena je, pak, Isusova ideja služenja zajednici i Pavlova ideja jednakosti svih ljudi te istovremeno otkrivamo razvoj svijesti o ljudskom dostojanstvu što ga Stvoritelj daruje čovjeku već kod stvaranja. Biblija to izražava riječima: »Na svoju sliku stvori Bog čovjeka, na sliku Božju on ga stvori, muško i žensko stvori ih« (Post 1,27); one pružaju značajan doprinos u promišljanju o temeljnim ljudskim pravima i odnosu čovjeka i društva. Drugim riječima, iako današnja, stručna terminologija i tumačenje ovih pojmova imaju svoje porijeklo u sociologiji, znanosti koja je nastala kasnije, izvorište mnogih današnjih pojmova o ljudskim pravima te čovjekovoj društvenosti i društvenom uređenju pronalazimo upravo u biblijskim tekstovima.

1. Temeljni pojmovi

Sveto pismo redovito govori o pojedinoj osobi,¹ čovjeku - *individuumu*,² bilo muškarcu ili ženi, ali biblijski pojam osobe razlikuje se od današnjeg značenja.³ U biblijskom značenju čovjek je osoba po tome »što Boga doživljava kao osobu, nasuprot sebi. Osobnost se čovjeka ostvaruje ili u susretu njega kao stvorenja s

Bogom i u otvorenosti prema Bogu ili u protubožjoj samozatvorenosti i samootuđenju. Personalitet čovjeka omogućava mu odnos prema sučovjeku, susret i razgovor, koji odgovara njegovu biću.⁴ Međutim, za razliku od današnjeg poimanja osobe u demokratskom društvu,⁵ u biblijskom društvu muškarac i žena nemaju ista prava budući da se radi o društvenom uređenju utemeljenom na *patrijarhatu*.⁶ Ipak, valja napomenuti da u određenom trenutku povijesti postoji u Starom zavjetu i neka vrsta *matrijarhata*,⁷ jer važnu ulogu u

- ¹ *Biblijski leksikon*, pod natuknicom osoba, ne donosi ništa nego ukazuje na natuknicu *čovjek*. Čovjek je, pak, uzvišeno Božje stvorenje koje je cjelovito i nije sastavljeno od tijela i duše. »On nema dušu već jest duša, tj. živo biće. On nema tijelo, već jest tijelo, tj. prolazno biće, biće koje živi od nade. Kad se spominju zajedno tijelo i duša, ne misli se na dva dijela, već na dva vida ljudskog bitka ili na istoznačne pojmove koji se u hebrejskom pjesništvu naizmjenice upotrebljavaju (Parallelismus membrorum)«, *Biblijski leksikon*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1991², str. 60-61.
- ² Čovjek u Starom zavjetu nije analiziran kao objekt refleksije, nego ga se gleda cjelovito (put, život, srce). Stoga, Stari zavjet izbjegava apstrakciju koja bi čovjeka objektivizirala, ali još nemamo antropologiju u novozavjetnom, pavlovskom, smislu. Usp. G. HIERZENBERGER, Čovjek, u: A. GRABNER HAIDER (ur.), *Praktični biblijski leksikon*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1997, str. 46.
- ³ O osobi danas možemo govoriti kao gramatičkoj kategoriji koja izražava ulogu osoba zahvaćenih rečenicom. Možemo govoriti o osobnim pravima kao skupu prava što ih uživa građanin kao pojedinac, a to su u prvom redu: nepovredivost osobe i osobne slobode, pravo na slobodu govora i slobodu savjesti, pravo na slobodno kretanje i nastanjanje, nepovredivost stana, tajnost pisama i osobne tajne, pravo na ime, pravo na podnošenje molbi i žalbi. Usp. A. KOVAČEC (ur.), *Hrvatski opći leksikon*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 1996, str. 714. Nadalje, o osobi možemo govoriti pod četiri vida: 1. pojedinačno ljudsko biće, pojedini čovjek bez obzira na spol i dob; 2. lingvistički, gramatička kategorija osobnih i posvojnih zamjenica te glagola koja u jednini i množini izriče govoritelja, sugovornika i onoga o kome govore; 3. u književnosti to je lik te 4. pravno nositelj prava i obveza. Usp. J. ŠONJE (ur.), *Rječnik hrvatskog jezika*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža i Školska knjiga, Zagreb, 2000, str. 776.
- ⁴ Usp. A. GRABNER-HEIDER, Osoba, u: A. GRABNER HAIDER (ur.), *Nav. dj.*, str. 266.
- ⁵ Društvo možemo odrediti kao sociološki i ekonomski pojam, odnosno kao veliku zajednicu ljudi oblikovanu povijesno na jednom stupnju razvoja koja živi na jednom gospodarskom, pravnom i političkom sustavu, prihvaćajući zajedničke vrijednosti i standarde ponašanja. U tom smislu razlikujemo robovlasničko društvo, građansko društvo, dobrovoljna društva, komanditna društva, itd. Usp. J. ŠONJE (ur.), *Nav. dj.*, str. 215.
- ⁶ Patrijarhat je »organizacija obitelji, društveno uređenje prvobitne zajednice u kojima su vlast i glavne funkcije zajednice u rukama najstarijeg muškarca pa se nasljedno pravo, podrijetlo djece i dr. ne određuje više po majci (matrijarhat) već samo po ocu; u nasljeđivanju obično prednost imaju prvorodena muška djeca«. A. KOVAČEC (ur.), *Nav. dj.*, str. 737. P. Weimar govori, pak, o patrijarhatu kao »društvenom sustavu, u kojemu se podrijetlo, srodnost i pravo nasljedstva određuje po ocu i u kojemu muškarac kao glava (velike) obitelji zauzima vladajuće mjesto te obnaša i svećeničke funkcije«, P. WEIMAR, Patrijarhat, u: A. GRABNER HAIDER (ur.), *Nav. dj.*, str. 275-276.
- ⁷ Matrijarhat određujemo kao »društveno uređenje u primitivnih naroda što ga obilježava vladavina žena (majki), tj. nadređeni položaj žene u društvu (državi) i obitelji te prvenstvo rodoslovlja po ženskoj lozi pri nasljeđivanju i društvenom položaju«, A. KOVAČEC (ur.), *Nav. dj.*, str. 595. Prema nekim autorima, pojam matrijarhat, kao sociološki i povijesni pojam, je »organizacija društva u kojem je vlast u obitelji imala žena te se i podrijetlo djece i nasljedno pravo određivalo prema ženskoj lozi«, J. ŠONJE (ur.), *Nav. dj.*, str. 578. Matrijarhat (materinsko pravo) možemo odrediti i kao »društveni oblik u kojemu se podrijetlo, rodbinstvo i pravo nasljedstva određuje po majci. Premda žena zauzima istaknuto mjesto, ipak matrijarhat nije nužno određen posebnim autoritetom majke. U SZ se matrijarhalna struktura ne može jednoznačno shvaćati iako je ona mogla postojati u predizraelskom vremenu (usp. Post 4,19). Posebni oblik matrijarhata je brak, gdje muž i žena ostaju svako u svom obiteljskom okviru, a muž svoju ženu samo posjećuje (usp. Suci 14). Radi se naime o Samsonu koji se »priženio« kod jedne od filistejskih kćeri, koja ostaje kod svojih roditelja«, P. WEIMAR, Matrijarhat, u: A. GRABNER HAIDER (ur.), *Nav. dj.*, str. 205. U hrvatskom jeziku neki autori upotrebljavaju i pojam *materovlade* za matrijarhat, a *ocovlade* za patrijarhat. Usp. T. LADAN, *Riječi, značenje, uporaba podrijetlo*, ABC naklada, Zagreb, 2000, str. 1066.

izraelskom kraljevstvu, kako sjevernom tako i južnom, ima i *kraljica majka*,⁸ mati vladajućeg monarha, a ne samo kralj koji je od Boga pozvan i od proroka pomazan za vladara. U tom smislu je zanimljivo napomenuti, iako usporedba ne odgovara biblijskom pojmu, da *kraljica majka* posjeduje i danas u britanskoj kraljevini veliki moralni autoritet, premda je sama izvan izvršne i zakonodavne vlasti.

Čovjek, pojedinac, živi u *obitelji*. Drugim riječima, sklapanje *braka* i život u obitelji središnje je mjesto gdje pojedinac izražava svoju društvenu pripadnost i ostvaruje svoj životni i religiozni poziv.⁹ Ovdje treba posebno naglasiti važnost rađanja muške djece u braku, jer je u teološkoj perspektivi važno da netko vidi, ugleda, doživi Mesiju. I sporadičnu poligamiju, kao oblik obiteljskog života, možemo teološki shvatiti kao želju za produženjem vlastitog života preko potomstva, koje će onda jednom ugledati Mesiju. O obitelji se, nadalje, govori kao ugaonom kamenu društvenog života,¹⁰ jer pojedinac ima svoju vrijednost i važnost samo kao dio obitelji. Obitelj postaje potom dio klana, šireg kruga obitelji, odnosno plemena. Hebrejska Biblija upotrebljava pojam *bet* (doslovno: kuća), ili *bet ha ab* (kuća oca, očeva), odnosno u LXX nalazimo izraz *oikia*, koji je preuzet i u Novom Zavjetu, a oikiakos je onda član obitelji (latinski: *membrum familiae*). Drugi starozavjetni termin je *mišpaha*, u engleskom prevedeno s *clan* i, kao takav, izraz je preuzet u modernim jezicima. Kod nas se može prevesti kao šira obitelj, rodbina. Biblijska obitelj bila je velika, posebno u vrijeme kad je prakticirana poligamija. Obuhvaćala je oca, majku/majke,

⁸ Uloga je kraljice majke bila poznata na prednjem Istoku, tako u Egiptu, Mezopotamiji i u Hititskom carstvu. Kraljica majka ima službenu ulogu i južnom kraljevstvu, Judeji: Sam (tj. kralj Asa) je uklonio svoju baku s dostojanstva velike kneginje, jer bijaše načinila gada (tj. idola) Ašeri. Asa je sasjekao njezina gada i spalio ga u potoku Kidronu (usp. 1 Kr 15,13). Radi se o kraljici majci imenom Maaka. Kako biblijski tekstovi govore, kralj je službeno pozdravljao kraljicu majku, a ona je imala počasno mjesto, sjedište koje je stajalo s desne strane kraljevskog prijestolja. »Kada dakle uđe Bat-Šeba kralju Salomonu da govori o Adoniji, ustade kralj i pođe joj u susret, pokloni se pred njom, zatim sjede na svoje prijestolje, i zapovijedi te namjestiše sjedalicu za kraljicu majku, i ona mu sjede s desne strane.« (1 Kr 2,19). Prema tekstu: »Reci kralju i kraljici-majci: Sjednite duboko dolje, jer vijenac slave pade s vaših glava« (Jr 13,18), neki autori zaključuju da je kraljica-majka službeno nosila i krunu. Tekstovi spominju kraljicu majku uvijek uz kralja kao npr. u tekstu proročanstva Jeremije protiv kralja Jojakina: »I bacit ću tebe i majku, koja te rodila, u drugu zemlju gdje se niste rodili; tamo ćete umrijeti.« (Jr 22,26), ili u tekstu: »pošto kralj Jekonija i kraljica-majka, dvorjanici, odličnici judejski i jeruzalemski, kovači i bravari ostaviše Jeruzalem...« (Jr 29,2). Govoreći o kraljevima Južnog kraljevstva, kraljica majka je uvijek navedena uz vladajućeg kralja: »Jeroboam, sin Salomonov, bio je kralj Judejaca... Majka mu se zvala Naama, a bila je Amonka.« (1 Kr 14,21); »Osamnaeste godine kraljevanja Jeroboama, sina Nebatova, zakraljio se Abijam u Judeji. Tri je godine kraljeva u Jeruzalemu; njegova se majka zvala Maaka, a bila je kći Abšalomova.« (1 Kr 15,1-2). Slično je i u tekstu: »...judejskim kraljem posta Ahazja, sin Joramov... mati mu se zvala Atalija« (2 Kr 8,25). Ista je ova Atalija kasnije uzurpirala vlast i vladala punih sedam godina u Judeji. U Sjevernom kraljevstvu se spominje kako Jehu silazi u Samariju »pozdraviti sinove kraljeve i sinove kraljičine« (2 Kr 10,12s). Usp. G. A. BUTTRICK (ur.), *The Interpreter's Dictionary of the Bible. An illustrated Encyclopedia*, sv. 3, Abingdon, Nashville, 1981¹², str. 975.

⁹ »Društvena jedinica zasnovana na braku i odnosima krvnoga srodstva, kojoj pripadnici redovito žive u zajednici (kadšto jednako značenje ima i termin porodica).«, A. KOVAČEC (ur.), *Nav. dj.*, str. 694. Nadalje, »obitelj kao dom je očinska kuća, odnosno najmanja bogoštovna, pravna i gospodarska zajednica.«, *Biblijski leksikon*, str. 215.

¹⁰ Usp. A. REBIĆ, *Biblijske starine*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1983, str. 82.

sinove, kćeri, braću, sestre (do udaje), djedove, bake, drugu rodbinu, sluge/služkinje, konkubine, strance koji su stanovali u obitelji. Obitelj je u određenom stadiju povijesti funkcionirala i kao vjerska skupina/zajednica. U Knjizi sudaca opisano je jedno takvo obiteljsko svetište koje ima »privatnog« svećenika u službi (usp. Suci 17,1).

Pripadnost izraelskom narodu bila je tako snažno utemeljena na biološkoj, krvnoj povezanosti s jednim od izraelskih plemena. Broj dvanaest, koji se obično uzima kao broj plemena Izraelovih,¹¹ vrlo je problematičan, jer je do njega teško matematički doći. Jakov, pored dvanaest sinova, prema Knjizi postanka, ima s jednom od svojih žena, Leom, kćer Dinu, a to je trinaesto dijete (usp. Post 34). Međutim, kod podjele zemlje, ili općenito kod baštine, o kćerima se gotovo niti ne govori. Jobova knjiga spominje, kao izuzetak, da je Job svojim kćerima dao jednaku baštinu kao i njihovoj braći (usp. Job 42,15). Josip umire u Egiptu ali ga u baštini, odnosno kod podjele zemlje, nasljeđuju dvojica sinova: Efrajim i Manaše. Tekstovi isto tako govore o plemenu Kalebovu, kojemu pripada grad Hebron kao baština. S druge strane, Levijevo pleme nema zemlje, nego mu je mjesto u Hramu, u Jeruzalemu. Hram je podignut znatno kasnije nego što sinovi Izraelovi dolaze u zemlju. Budući da su tekstovi pisani kasnije, ovo se može shvatiti u neku ruku kao kasnija literarna konstrukcija. Ako Jošuu stavimo u trinaesto stoljeće, prema našim kronologijama 1220-1200 pr. Kr., pitanje je kako je Levijevo pleme uopće uspjelo preživjeti prije podizanja Hrama u Jeruzalemu. Promatrajući biblijske tekstove, plemena se pojavljuju tek od Knjige izlaska, a savez plemena još kasnije i to od podjele zemlje, odnosno zauzimanja ili osvajanje Obećane zemlje, kada Jošua »dijeli baštinu«. Dio egzegeta pretpostavlja savez plemena koji je nastao u Kanaanu, ali je problem što je to zapravo grčki model, koji je jednostavno retrospektivno prenesen na situaciju izraelskih plemena nakon ulaska u zemlju ili osvajanja zemlje. Tako se u Knjizi Jošuinov (usp. Jš 13-19) donosi detaljan popis teritorija dodijeljenih pojedinim plemenima. Kako je gore već rečeno, pojavljuje se Kaleb (Jš 14,6-15), ali nema plemena Levijeva: »Samo plemenu Levijevu ne dade baštine: Jahve, Bog Izraelov, njegova je baština, kao što je rekao« (Jš 13,14), a umjesto Josipa imamo njegove sinove Efrajima i Manašea, kako je opisano u Knjizi Jošuinov (usp. Jš 16,1-17,17).

Potrebno je još, što se tiče terminologije, objasniti pojmove država, teokracija i demokracija. Država je organizirana politička i pravna zajednica stanovnika na

¹¹ Pleme je rodovska zajednica, uža od naroda, temeljena na zajedničkom pretku, povezana sviješću o zajedništvu i područjem na kojem živi, koja pripada široj etničkoj i jezičnoj zajednici. Usp. J. ŠONJE (ur.), *Nav. dj.*, str. 839. Pleme je također »etnička zajednica utemeljena na nekom (stvarnom ili hipostaziranom) zajedničkom pretku«. Usp. A. KOVAČEC (ur.), *Nav. dj.*, str. 769. »Pleme, odnosno plemena, su velike skupine kod nomadskih naroda (i sl), koje nastaju na temelju zajedničkog podrijetla ili po slobodnom priključenju (usp. Izl 12,38). Izraelska su plemena nastala iz rodovskih saveza, za vrijeme osvajanja zemlje, a zatim su se udružila u bogoštovni savez.«, *Biblijski leksikon*, str. 238.

određenom teritoriju i pod zajedničkom najvišom vlašću.¹² Teokracija znači da Bog sam posjeduje vrhovnu vladarsku moć, koju on preko nekoga svoga, neposredno određenoga, namjesnika vidljivo prakticira.¹³ To je u najčišćoj formi dano onda kad Božju vlast očituje svećenik. U širem smislu, namjesnik Božji može biti i neki karizmatički vođa, kao npr. Mojsije ili David. U teokraciji, Bog sam daje zakone koje njegov namjesnik objavljuje: »...nisu odbacili tebe, nego su odbacili mene, ne želeći da ja kraljujem nad njima.« (1 Sam 8,7). Stoga ogrješenje o državne zakone time postaje prekršajem volje Božje. Izraelsko društvo stoga ne poznaje pojam demokracije u našem današnjem smislu, iako je autorima novozavjetnih spisa, barem nekima, bio poznat grčki pojam kako *polisa* - države, tako *demokracije* - vladavine naroda.¹⁴

2. Pojam društvenosti u Starom zavjetu

Biblijski su tekstovi refleksija konkretnih formi, oblika života u kojima se pisac našao. O reflektiranoj antropologiji ili sociologiji još nema govora. Nalazimo čovjeka kao stvorenje, krunu stvorenja: »Napunite zemlju i sebi je podložite« (Post 1,28), koji će upravljati zemljom, kojemu će zemlja biti podložna. Nakon stvaranja svijeta i čovjeka, biblijski pisci opisuju polako nastajanje čovječanstva, nakon potopa nalazimo opis sklapanja saveza između Boga i ljudi, a od 12. poglavlja Knjige postanka imamo početke izabranog naroda. Patrijarsi su nomadi koji se bore za opstanak, za vlastiti život, život svojih obitelji u širem smislu, zapravo klanova, a onda i za život svojih stada. U ovom kontekstu treba vidjeti sukobe Abrahama i Lota s petoricom kanaanskih kraljeva, ali i njihove međusobne sukobe, odnosno sukobe njihovih pastira za pašnjake u dolini rijeke Jordana, ali zapravo i sukobe dvojice braće, Ezava i Jakova.

Jakov ne radi pošteno svoj posao, od samog rođenja on vara svoga brata blizanca, preko zdjelice leće i blagoslova što ga je dobio od oca Izaka, do cijele trgovine koju ima s Labanom kako bi isposlovaio svoje žene i djecu, te na prijevaru postigao bogatstvo, stada koja onda odvodi iz Mezopotamije u Kanaan. Pisac tekstova očito je naklonjen nomadskoj formi života, a prelazi preko Ezava, koji

¹² »Država - društvena organizacija koja ima monopol fizičke prisile u obavljanju vlasti; državna vlast je suverena, najviša, i svi joj se dijelovi društva moraju pokoriti. Država se konstituira prema četirima kriterijima: narodu, teritoriju, vladi i neovisnosti, čime se razlikuje od ostalih političkih organizacija«, J. ŠONJE (ur.), *Nav. dj.*, str. 216-217; usp. A. KOVAČEC (ur.), *Nav. dj.*, str. 218.

¹³ Teokracija je »državno uređenje u kojemu svu vlast imaju svećenici (hierokracija)«, W. LANGER, Teokracija, u: A. GRABNER HAIDER (ur.), *Nav. dj.*, str. 418; usp. A. KOVAČEC (ur.), *Nav. dj.*, str. 994; J. ŠONJE (ur.), *Nav. dj.*, str. 1249.

¹⁴ O etimologiji i različitim značenjima pojma demokracija prema svjetskim rječnicima: *Webster's Third New International Dictionary*, *Sovetskij enciklopedičeskij slovar*, *Der Neue Brockhaus*, *Philosophisches Wörterbuch*, *Leipzig*, *Le Petit Robert*, *Il Nuovo Zingarelli*, *Dictionario general ilustrado de la lengua española*, *Opća enciklopedija Leksikografskog Zavoda Miroslav Krleža*, te Klaićev *Rječnik stranih riječi*, vidi: T. LADAN, *Nav. dj.*, str. 365-366.

očito predstavlja sakupljače plodova, odnosno lovce. Nomadska forma života održala se do današnjih dana u beduina u Judejskoj pustinji i na Sinajskom poluotoku. Knjiga postanka opisuje Jakovljeve sinove kao pastire u plodnom dijelu delte Nila, u gošenskom kraju. Nemamo još uvijek naroda u današnjem značenju, tekstovi su napisani daleko kasnije, nego u najboljem slučaju obitelji u širem smislu, klanove.

Nakon izlaska iz Egipta - bez obzira na formu i način na koji se to događa, je li to bila mala skupina odbjeglih robova, kako tumači njemački egzeget Gerhard von Rad ili spektakularni odlazak pri kojem se usput još okralo egipatske susjede - imamo period putovanja kroz pustinju, koji traje jednu cijelu generaciju, označenu biblijskim simboličnim brojem 40. Konkretno pitanje koje si moramo postaviti u kontekstu izlaska, onako kako ga opisuju biblijski tekstovi, glasi: kako je uspio preživjeti tako brojani narod u pustinji i to kroz toliki niz godina? Tekstovi Knjige brojeva pretpostavljaju kasniju strukturu društva, koja je već uhodana, tj. ne samo obitelji, nego i klanove i kompletna plemena.

Knjiga Jošua opisuje podjelu ili dodjelu zemlje pojedinim plemenima. Ovdje se, sociološki gledano, morao polako dogoditi prijelaz iz nomadskog u sedentarno društvo, premda su simpatije biblijskih pisaca uglavnom na strani nomada i nomadskog mentaliteta. Već u pripovijesti o Kajinu i Abelu (usp. Post 4) izražene se simpatije za Abela, koji je stočar, a ne za Kajina koji je zemljoradnik. Očito su Kanaanci, koji stanuju u zemlji, bili sedentarni, za razliku od Izraela, koji je tek polako trebao proći kroz fazu sedentarizacije.

Ulogu Mojsija i Aarona možemo vidjeti u kontekstu teokracije, premda je njihov posao podijeljen; Mojsije je više prorok a Aaron njegov glasnogovornik. Budući da nisu mogli izaći na kraj s poslom, Jitro, Mojsijev tast, savjetuje Mojsiju neka postavi sebi pomoćnike, glavare: »Proberi između svega puka ljude sposobne, bogobožne i pouzdane, koji mrze mito, te ih postavi za glavare puku: tisućnike, stotnike, pedesetnike i desetnike ...« (Izl 18,21). Ovo je opisano kao neka vojna formacija, ali je važno u neku ruku za decentralizaciju, kako vlasti, tako odgovornosti. Vrijeme sudaca, još uvijek predmonarhijsko, opisuje jednu vrst teokracije, jer praktičnu vlast imaju suci koje vodi Duh Božji. Zanimljivo je da imamo i jednu ženu, Deboru, u funkciji karizmatiskog vođe, koju tekstovi predstavljaju kao proročicu: »U to vrijeme Izraelu je sudila proročica Debora kći Lapidatova« (Suci 4,4).

Kao prijelazni period treba shvatiti vrijeme koje opisuje početak Prve Samuelove knjige. Još uvijek je to teokracija, a nosilac stvarne vlasti je Samuel. Opisan je poziv i razvoj mladog Samuela u trostrukoj ulozi: kao suca, svećenika i proroka. U procesu prijelaza iz teokracije u monarhiju, Prva Samuelova knjiga spominje (ne nevažnu) ulogu starješina.¹⁵ Bili su to »ugledni građani«, ljudi s autoritetom, koji pomažu funkcioniranju društva. Služba bi im zapravo bila trostruka: u vrijeme rata imali su ulogu vojskovođe, u vrijeme mira neku vrst sudačke,

odnosno savjetodavne vlasti, pomažući tako svećenicima.¹⁶ Povijesno gledajući, u tekstovima koji opisuju život nakon zauzimanja Kanaana nalazimo podatke da su starješine imale prije svega sudačku vlast u zemlji: "Ali ako tko mrzi svoga bližnjega i vrebaga, skoči na nj i ubije ga, a zatim pobjegne u jedan od tih gradova onda neka starješine onoga grada izvedu ubojicu" (Pnz 19,11-12; usp. Pnz 21,2-6; 22,15; 25,7-9). Ovo treba shvatiti kao pomoć svećenicima koji su, po službi, dio teokracije u izraelskom društvu, jer »uspostavom monarhije kralj ograničuje gradskim starješinama sudačku vlast...«.¹⁷

Uspostavom monarhije Izraelci su postali jednaki drugim narodima oko sebe, a sam način uspostave stavljen je od strane autora tekstova u negativno svjetlo. Izraelci, naime, ne žele više Jahvu kao kralja, nego žele zemaljskoga kralja - »A Jahve reče Samuelu: Poslušaj glas naroda u svemu što od tebe traži, jer nisu odbacili tebe, nego su odbacili mene, ne želeći da ja kraljujem nad njima« (1 Sam 8,7). Je li monarhija donijela narodu prednosti ili nedostatke, pitanje je koje moramo ostaviti otvorenim. Činjenica je da nije bilo jedinstva između Sjevera i Juga, Izraela i Judeje, nego samo vrlo kratko u vrijeme Davida i Salomona. Salomon je podijelio cijelu zemlju u 12 područja (nešto možda kao kanton, županija): »Salomon je imao po svem Izraelu dvanaest namjesnika koji su opskrbljivali kralja i njegov dom; za svakoga je dolazio red da po jedan mjesec u godini podmiruje to uzdržavanje« (1 Kr 4,7). Realno govoreći, život je bio težak jer je kralj za svoje reprezentativne građevine trebao jako puno radnika, osim toga porezi su bili vrlo visoki i narod je stenjao pod vlašću, jer je morao podmirivati troškove za Salomonov vrlo skupi način života. Skupe građevine - Hram u Jeruzalemu, utvrde u Jeruzalemu, Megidu i Hazoru - jako su osiromašile zemlju.

Monarhija se raspala na Sjeverno i Južno kraljevstvo odmah nakon smrti Salomona, ali je ustrojstvo ostalo u biti isto. Umjesto jednoga imamo dva glavna grada. U Judeji to ostaje Jeruzalem, a na sjeveru su kraljevi mijenjali glavne gradove - Samarija (Šekem) i Tirsu. Gledajući vjerski, ne postoji više jedno religiozno središte, s Hramom u Jeruzalemu; Južno kraljevstvo ima jeruzalemski hram, a za sjeverno Jeroboam formira dva nova kulturna središta - u Danu i Betelu. U kraljevstvu dolazi do političke i vjerske podijeljenosti. Ova je činjenica bila povod da se Jeroboam označi kao otpadnika i začelnika grijeha. On postaje paradigma grešnog kralja: »On je činio što je zlo u očima Jahvinim; nije odstupao

¹⁶ U prvom stavku izraz starješine označuje više dostojanstvo negoli životnu dob. Međutim, zanimljivo je napomenuti da je hebrejska riječ šib, koju donosi Knjiga Ezekielova, derivat od korijena koji označava bradu kod muškarca. Prema ovom tumačenju, a u hebrejskom nalazimo još i izraz zaken, u grčkom presbyteros - doslovno starješina, ali to su stariji muškarci koji imaju punu bradu. Radi se stoga o odraslim ljudima, moćnima, koji imaju autoritet, jer potječu iz utjecajnih obitelji. Knjiga postanka govori tako o odličnicima faraona: »Tako Josip ode da sahrani oca. S njim su pošli i svi faraonovi službenici - odličnici njegova dvora i svi dostojanstvenici egipatske zemlje« (Post 50,7). Isto tako Knjiga brojeva govori o starješinama moapskim i starješinama midjanskim (usp Br 22,7). Usp. G. A. BUTTRICK (ur.), *Nav. dj.*, str. 72-73; *Biblijski leksikon*, str. 302.

¹⁷ Usp. G. A. BUTTRICK (ur.), *Nav. dj.*, str. 73.

¹⁸ Usp. REBIĆ, *Nav. dj.*, str. 160.

od grijeha Jeroboama, sina Nebatova, koji je zaveo Izraela« (2 Kr 15,24), po kojemu pisac Knjige kraljeva mjeri kasnije izraelske kraljeve sve do propasti Sjevernog kraljevstva. Sjeverno je kraljevstvo uništio 722. godine Sargon II., a južno, Judeju, 586. godine Nabukodonozor. Tako dolazimo do kraja monarhije.

Možda je dobro podsjetiti se na strukturu vlasti u vrijeme monarhije, kako se to iz biblijskih tekstova može rekonstruirati. Nalazimo kralja i kraljevski dvor. Spomenuli smo važnu ulogu kraljice majke. Na dvoru imamo kraljeve savjetnike. Ovdje je dobro podsjetiti se na jedan tekst proroka Jeremije koji govori o ključnim osobama na kraljevskom dvoru – o svećeniku, mudracu i proroku (usp. Jr 18,18). Proroci su još jedna važna skupina ljudi u izraelskom društvu. Moramo ih tražiti i shvatiti kao dio teokratskog društva, ali profetizam kao pojavu nalazimo sve do vremena poslije povratka iz babilonskoga sužanjstva. S pravom ili ne, već je Mojsije označen kao prorok: »Ne pojavi se više prorok u Izraelu ravan Mojsiju - njega je Jahve poznao licem u lice« (Pnz 34,10).

Uloga je proroka, ako je on Jahvin prorok, važna kao kritička savjest naroda, kralja i dvora. Druga Samuelova knjiga (usp. 2 Sam 11,1-12,25) opisuje slučaj kralja Davida kao grešnika, te daje na znanje ulogu proroka Natana, čija je dužnost prekoriti kralja zbog njegova grijeha preljuba, odnosno indirektnog umorstva Urije Hetita. Proroka Iliju treba spomenuti kao protagonista u borbi protiv Ahaza i Izabele, zapravo kao zastupnika jahvizma protiv kananejskog baalizma u devetom stoljeću u Sjevernom kraljevstvu.¹⁸ Kroz cijelo vrijeme trajanja monarhije nalazimo proroke u službi kraljeva na dvorovima. Kao paradigmu proroka socijalne pravde možemo uzeti Amosa, koji potječe iz Judeje, ali po nalogu Božjem odlazi u kraljevsko svetište u Betel, u Sjeverno kraljevstvo i tamo prorokuje: »Nisam bio prorok ni proročki sin - odgovori Amos Amasji - bio sam stočar i gajio sam divlje smokve, ali me Jahve uze od stada i Jahve mi reče: Idi, prorokuj mojemu narodu Izraelu« (Am 7,14). Prorok Jeremija osjeća tjeskobu i muku proročkog poziva, ali mu se ne može oduprijeti: "Jao meni, majko, što si me rodila da svađam se i prepirem sa svom zemljom..." (Jr 15,10) i on konačno ima i osjeća Boga na svojoj strani: »Učinit ću od tebe za ovaj narod zid od mjedi, neosvojiv. Borit će se protiv tebe, al te neće nadvladati, jer ja sam s tobom da te spasim i izbavim - riječ je Jahvina« (Jr 15,20).

Proroke nalazimo do kraja Judina kraljevstva, a onda i u sužanjstvu u Babilonu, gdje im je dužnost hrabriti narod, kako vjerski tako i nacionalno, podržavati nadu u povratak koji će kasnije uslijediti. Prestankom postojanja Južnog kraljevstva ulazimo u novi period povijesti Izraela. Privremeno nema Hrama, kao središnjeg svetišta u Jeruzalemu, te dolazi do formiranja sinagoge u smislu bogoštovne zajednice. I nakon Kirova edikta 535. god., dio je Židova ostao van Palestine što dokazuje Knjiga Esterina, ali i dokumenti iz Elefantine,¹⁹ koji govore o

¹⁸ Vidi kronološku tablicu u: *Biblija*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1987, str. 1275.

međusobno biti solidarne. Isti je motiv preuzet u Novom zavjetu, tj. u desetom poglavlju Ivanovog evanđelja koje govori o Isusu Dobrom pastiru (usp. Iv 10,1-18. 26-30). Na temelju Ezekijelovih tekstova se može teološki zaključiti da je društvena forma upravljanja relativna ako ispunjava osnovne preduvjete, ako se naime dostatno, na pravedan način, brine o svakom pojedincu. Ezekijel vjerojatno ne bi ništa imao protiv monarhije, pod pretpostavkom da je kralj pravedan i da se brine za svoje podanike, ali ima jako puno protiv konkretne monarhije u Judeji, gledajući nepravdu i grijeh oko sebe. Brine se za konkretnog pojedinca, komu ne može biti dobro, ako nema razboritog vladara, ma kako se taj vladar nazivao, bio on prorok, karizmatski vođa, sudac, upravitelj, knez, kralj, Veliki svećenik....

3. Novozavjetno poimanje društvenosti

Autori novozavjetnih tekstova žive na području Rimskog Carstva, u rimskim provincijama u okruženju helenističko - rimske kulture, te - vjerski gledano - u poganskom, sinkretističkom okruženju. Novost koju novozavjetni tekstovi donose je poštovanje svakog pojedinca, naglašavanje ljudskog dostojanstva.

3.1. *Evanđelja*

Evanđelja donose sliku svijeta u vrijeme rimske vlasti. U zemlji su okupacione snage. Rimljani su u vrijeme većih židovskih blagdana nervozni, dovode i dodatne trupe u Jeruzalem, koje moraju jako dobro paziti da se ne dogodi kakva pobuna ili nered. Josip Flavije opisuje mnoštvo hodočasnika koji dolaze u Jeruzalem u vrijeme Pashe. Načelno govoreći, Evanđelja donose Isusove riječi koje uzimaju u zaštitu pojedinca, ali koje od pojedinca traže zrelost i odgovornost. Isus nije došao dokinuti Zakon, ali popravljajući neka tumačenja, koja očito nisu u skladu s Dekalogom: »Tako dokidate riječ Božju svojom predajom, koju sami sebi predadoste« (Mk 7,13), tj. potrebno je najprije se brinuti za roditelje, oca i majku, čak ni korban, zavjetovani dar Hramu nije isprika zanemariti roditelje. U pitanju poreza Isus savjetuje Petru da se ponaša konvencionalno: »Kad stigoše u Kafarnaum pristupe Petru oni što ubiru dvodrahme pa mu rekoše: Učitelj vaš ne plaća dvodrahme? Plaća, odgovori. A kad on uđe u kuću pretekne ga Isus: Što ti se čini Šimune? Kraljevi zemaljski od koga ubiru carinu ili porez? Od svojih sinova ili od tuđih? Kad on odgovori: Od tuđih, reče mu Isus: Sinovi su dakle oslobođeni. Ali da i ne sablaznimo, pođi k moru, baci udicu i prvu ribu koja naiđe uzmi, otvori joj usta i naći ćeš stater. Uzmi ga, pa im ga podaj za me i za se« (Mt 17,24-27), a sinoptička evanđelja prenose pitanje koje protivnici Rimljana i rimske vlasti postavljaju Isusu glede državnog poreza (usp. Mt 22,18sl; Mk 12,13-17; Lk 20,20-26) hoteci mu

postaviti stupicu da ga mogu optužiti. Isus u odgovoru daje još i vjerski komentar: »Dajte caru carevo, a Bogu Božje« (Mt 22,21).

U Isusovo vrijeme Židovi imaju određenu autonomiju, vjersko sudstvo je bilo autonomno, ali nije moglo nikoga osuditi na smrt,²² što je zanimljivo kod Isusova procesa, jer Isusa moraju izvoditi pred predstavnika rimske vlasti (usp. Mk 15,1-15; Mt 27,1-2.11-26; Lk 23,1-5. 13-25; Iv 18,28-19,16), Poncija Pilata, koji mora odobriti Isusovu smrtnu kaznu. Općenito rečeno, temeljna struktura ostaje obitelj, pleme nije tako naglašeno, a u mentalitetu smo patrijarhata. Postoji *vijeće staraca, starješina*, koje je vjerski, ali i civilni gremij. Kasnije se od njega, ili po uzoru na ovo vijeće, razvio *knesset*, židovski parlament, koji je potpuno odvojen od vjerskih vlasti, od rabinata, i predstavlja čisto civilnu, političku ustanovu u novoj izraelskoj državi nakon njenog utemeljenja.

3.2. Djela apostolska

Posebno mjesto u našem kontekstu zauzima prva kršćanska zajednica sa zajedništvom dobara: »Bijahu postojani u nauku apostolskom, u zajedništvu, lomljenju kruha i molitvama. Strahopoštovanje obuzimaše svaku dušu: apostoli su činili mnoga čudesa i znamenja. Svi koji prigriše vjeru bijahu združeni i sve im bijaše zajedničko. Sva bi imanja i dobra prodali i porazdijelili svima kako bi tko trebao« (Dj 2,42-45). Upravo ovaj tekst iz Djela apostolskih (usp. Dj 2,42sl) se pobrinuo za mnoge nesporazume kasnije tijekom povijesti. Ako je zajednica stvarno tako i funkcionirala onda je to vrlo zanimljiv novum u povijesti. Dio tekstova u knjizi Djela apostolskih opisuje rimsko-grčku strukturu vlasti, okupacijsku silu koja je držala pod svojom kontrolom dobar dio poznatog svijeta, a temeljila se na vojnoj sili. Imamo rimske upravitelje, koji su postavljeni od Rima, i predstavljaju imperatora in persona. Sudstvo je bilo rimsko, s tim što su Židovi imali relativnu autonomiju glede sudstva.

Novi Zavjet poznaje ropstvo.²³ Isus često spominje robove u svojim usporedbama (vinogradari, nemilosrdni sluga, talenti, svečana večera, rasipni sin). On i njegovi učenici nisu nikada kritizirali ropstvo izravno, ali su svojim naukom o jednakosti, bratstvu i ljubavi potakli povijesni proces prema oslobađanju ljudi od ljudskog, odnosno zemaljskog ropstva. Radi se prije svega o držanju, vladanju pojedinca. Nije slučajno da Isus u vrijeme posljednje večere pere svojim učenicima noge i otire ih ubrusom (usp. Iv 13, 4-5). Čini ono što su inače radili sluge ili robovi svojim gospodarima, ali na taj način daje primjer učenicima, odnosno budućim generacijama: »Ako dakle ja – Gospodin i Učitelj – vama oprah noge, treba da i vi jedni drugima perete noge« (Iv 13,14) . Služenje čovjeku nije isključivo ponižavajući, ropски posao, nego dužnost učenika, kršćanska dužnost svakog Isusova sljedbenika.

²² Usp. A. REBIĆ, *Nav. dj.*, str. 160.

²³ *Čudje*, str. 99.

3.3. Pavao

Kao osoba, Pavao je zanimljiv za naše refleksije. Prema tekstovima iz Djela apostolskih (usp. Dj 22,25), Pavao je rimski građanin. Rođen je u Tarzu u Ciliciji, odgojen dvojezično, bikulturalno. Poznaje grčki jezik, kulturu i filozofiju, ali isto tako i vjeru svojih otaca. Za sebe kaže kako je »iz plemena Benjaminova« (Rim 11,1). Tekstovi spominju činjenicu da je rimski građanin zbog toga jer je apelirao na cara (usp. Dj 25,11), a kao rimski građanin imao je pravo da bude procesuiran u sjedištu carstva. Osobno je dobro poznao židovsko običajno, ali očito i rimsko pravo. Kao kvalificirana osoba, koja poznaje grčku kulturu i grčku misao, Pavao je dao vrlo vrijedan doprinos za razvoj misli o poštovanju ljudske osobe. Nakon događaja kod Damaska, u Pavlovu se životu nešto radikalno promijenilo; kad se oporavio od inicijalnoga šoka, on mijenja i svoja teološka stanovišta strogog židovskog rabina koji je dotada progonio Crkvu Božju, kako to sam kaže: »Da, ja sam najmanji među apostolima i nisam dostojan zvati se apostolom jer sam progonio Crkvu Božju« (1 Kor 15,9). Ne znamo što se u Pavlovoj duši dogodilo, ali Pavlove poslanice i Lukina Djela apostolska govore da Pavao nastupa drugačije. Za njega je od tog momenta manje važan Zakon Mojsijev, komu se osjećao obaveznim sve do Damaska, a odsada naglašava Isusa i to kao Krista raspetoga u kojemu se otvaraju nove perspektive.

Pavao govori o slobodi djece Božje, tako nije važno je li čovjek u društvu u kojemu živi rob ili slobodnjak (usp. 1 Kor 7,21-22), ali je važno biti pred Bogom u redu. Ovo je teško shvatiti njegovim suvremenicima Židovima, koji se ne mogu tako jednostavno rastaviti od Zakona Mojsijeva, kojega su dosada poznavali i po kojemu su živjeli. Pavao odlazi u židovsku dijasporu i tamo ima više uspjeha u propovijedanju, prije svega među bogobožnim poganima, koji su bili otvoreni za Boga, koji su Boga tražili, a prednost im je bila da nisu bili »vezani« Zakonom Mojsijevim. Dostojanstvo ljudske osobe, koje Pavao naglašava, identično je za »roba i slobodna«.

Važno je iz Pavlovih spisa naglasiti još neke pojedinosti. Pavao zastupa tradicionalne vrijednosti braka i obitelji (usp. 1 Kor 7,1sl.), jasno mu je što znači patrijarhalni sustav, ali upozorava, odnosno moli sve da se lijepo ponašaju, govori muževima i ženama, djeci i roditeljima, ali i robovima i zemaljskim gospodarima (usp. Kol 3,18-22). Najvažnije je »služiti Gospodinu Kristu« (usp. Kol 3,24). Pavao govori o dostojanstvu ljudske osobe, o vrijednosti svakog pojedinca, koji je pred Bogom jednako vrijedan, bio on Židov ili Grk, rob ili slobodan - za sve je Krist jednako umro (usp. »Nema uistinu razlike između Židova i Grka, jer jedan je Gospodin sviju« /Rim 10,12/). Simpatično je literarno djelo Pavlova poslanica Filemonu u kojoj on zastupa jednog odbjeglog roba. Po rimskom zakonu, odbjegli je robovima prijetila smrtna kazna. Pavao moli gospodara Filemona neka ima ljudske samilosti, obzira prema Onezimu.

Zaključak

Vidjeli smo neke elemente dugog puta, što ga Biblija opisuje, a kojim je čovječanstvo prošlo na putu prema demokraciji. Na razvojnom putu od lovaca, pastira-nomada, preko sedentarnih stanovnika, ratara i zanatlija, u Kanaanu susrećemo patrijarhe i matrijarhe, patrijarhat i matrijarhat, očeve i majke, robove i slobodne, obitelji, plemena, klanove, početak formiranja naroda. Spomenuli smo da izraelska država nije postojala od razaranja Hrama 70. godine poslije Krista od strane Vespazijana, odnosno Tita, pa sve do 1948. god. Cijelo to vrijeme održala ih je svijest pripadnosti *izabranom narodu*, a vjernike među njima vjera u Boga, te se kao narod nisu dali asimilirati.

Biblijski čovjek je svjestan činjenice da je ovisan o Bogu, a prema čovjeku se ne ponaša uvijek sasvim korektno, pa često puta imamo vladavinu prava jačega. Kako prve stranice Biblije pokazuju, čovjek nije bio zadovoljan onim što je imao ili dobio te se pobunio protiv Boga (istočni grijeh). Ovo se nezadovoljstvo provlači kao crvena nit kroz cijelu Bibliju. Novozavjetni, otkupljeni čovjek, posebno onaj što ga Pavao opisuje, ponovo osjeća slobodu djece Božje, a jedna moguća definicija demokracije bila bi *vladavina gdje svi imaju jednaka prava povezana s odgovarajućim dužnostima, koje treba ozbiljno shvatiti*. Ovdje ćemo naći ideje za koje se bore protagonisti francuske revolucije: *sloboda, bratstvo, jednakost (liberté, fraternité, égalité)*. Drugo je pitanje koliko je to u praksi bilo ostvareno, koliko je to ostvarivo i postoje li realne mogućnosti to ostvariti. S našim refleksijama ostajemo na teoretskoj razini, s tvrdnjom kako je prava demokracija ostvariva i moguća, s tim što je potreban visok stupanj kulture, svijesti i angažmana, kako pojedinaca, tako postojećih društvenih struktura.

BIBLICAL – CHRISTIAN CONCEPTION OF SOCIAL RELATIONS AND DEMOCRACY

Summary

Based on lexicographic facts and definitions of the phenomena such as: individual, community, patriarchate, matriarchate, marriage, family, clan, tribe, democracy, theocracy and monarchy, this paper presents thematic reading of the Bible together with the reflections on the Old Testament in relation to Christian-biblical conception of social relations and democracy. It starts with definitions, then offers a short review of the history of the people of Israel: from the time of patriarchate, their life in Egypt, Exodus, arrival to the Promised land, division of the land between the tribes, the establishment of the monarchy, up to the decay of the first North and then South Kingdom, always considering the hypothetical social circumstances of the country

and the people. They were fruit gatherers and shepherds, then farmers and sedentary people, "industrial" workers and soldiers sometimes mentioned in the Old Testament. The Israeli people was slowly developing, its members conscious of the fact that they formed part of the Alliance through which they belonged to Jahveh. The texts in the Old Testament mention assemblies, consultation of people, but there is still no trace of democratic mentality in the modern sense. The New Testament texts treated in this paper point out to Jesus' idea of serving to the community, Paul's of equality and liberating grace of Christ, which guarantees equal human dignity to both slave, and his master. This was as new to Jewish society as it was to Roman-Hellenistic world.

Key words: *social relations, God's Alliance, individual, community, state in the Old Testament, patriarchate, matriarchate, theocracy, democracy.*